KANSALLISKIRJASTO
NATIONALBIBLIOTEKET

Kansalliskirjaston tilannekatsaus saavutettavuusmetadatasta

Satu Niininen
Kansalliskirjasto

Celian webinaari *E-aineistot ja saavutettavuus*
12.10.2021

Aineistojen saavutettavuus

- Saavutettavat julkaisut
  - Julkaisun tuotannossa huomioidaan erilaiset ihmiset
  - Annetaan tietoa useammalle kuin yhdelle aistille
  - Aineistoihin pääsee käsiksi myös erilaisten avustavien teknologioiden avulla.

- Saavutettavuuden tavoista kertovat metatiedot
  - Kertovat millä tavoin julkaisut on saavutettavia, millaisia avustavia ominaisuuksia ne sisältävät
  - Aineistojen haku ja haun rajaaminen saavutettavuusominaisuuksien perusteella

Missä mennään

- Kirjastoaineistojen kuvailu (MARC21)
- Kustantajametatieto (ONIX)
- Julkaisuarkistoaineistojen kuvailu (Dublin Core)

Saavutettavuus kirjastoaineistojen kuvailussa

- Kuvailevan metatiedon asiantuntijaryhmä (KUMEA) päivittänyt RDA-sovellusohjeeseen formaatin saavutettavuuskenttien (341 ja 532) ohjeistuksen
- Ennakkovalmisteluja tehtiin pienryhmässä kevään 2021 aikana
  - Mukana edustus Kumeasta, Kansalliskirjastosta ja Celiasta
- Myös suomenkielinen formaatti päivitetty, esimerkkejä täydennetään myöhemmin lisää.
- Käytettävien fraasien auktorisointi Metatietosanastoon (*Huomautus saavutettavuudesta*)

MARC21-formaatti: 341

341 - SAAVUTETTAVUUSSISÄLTÖ (T)

Tiedot aineiston sisällön saavutettavuudesta. Sisältää ensisijaisen saavutettavuuden ja vaihtoehtoiset saavutettavuuden tavat.

- **‡a** - Sisällön saavutettavuustapa (ET)
  tekstiin perustuva ; näköön perustuva ; kuuloon perustuva ; tuntoaistiin perustuva
- **‡b** - Avustavat tekstiominaisuudet (T)
  tekstitys kuulovammaisille, tekstiversio, tekstivastine, selkokielinen.
- **‡c** - Avustavat visuaaliset ominaisuudet (T)
  viittomakieli
- **‡d** - Avustavat auditiiviset ominaisuudet (T)
  kuvailutulkkaus
- **‡e** - Avustavat taktiiliominaisuudet (T)
  pistekirjoitus ja kohokuva.
- **‡2** - Koodin lähde (ET)

MARC21-formaatti: 341 esimerkkejä

341 ## ‡a tekstiin perustuva (e-kirja)

341 ## ‡a kuuloon perustuva (äänikirja)

341 0# ‡a tekstiin perustuva ‡b selkokielinen ‡2 mts

341 0# ‡a kuuloon perustuva ‡b tekstitys kuulovammaisille ‡2 mts
341 0# ‡a näköön perustuva ‡d kuvailutulkkaus ‡2 mts
Videotallenne, jossa kaksi 341 kenttää.

MARC21-formaatti: 532

532 - HUOMAUTUS SAAVUTETTAVUUDESTA (T)

Tekstimuotoinen kuvaus aineiston saavutettavuuden muodoista, riskeistä ja puutteista. Sisältää myös tekniset tiedot saavutettavuuden tavoista. Tätä kenttää voidaan käyttää kentän 341 tietojen laajentamiseen tai määrittelyyn.

532 0# $a vaatii lukuohjelman

532 1# $a tekstiä ja ääntä sisältävä e-kirja ; navigointi sisällysluettelon avulla

532 1# $a viittomakieli kuva kuvassa -tilassa

Muut kentät

- Suhde muihin kenttiin, joihin jo nyt merkitään saavutettavuuteen liittyviä tietoja.
  - **041** kielikoodi: **p** - Kuulovammaisille tarkoitetun tekstityksen kieli, **q** - Äänivastineen kieli, **r** - Visuaalinen kieli (ei-teksti), **t** - Tekstivastineen kieli
  - **538 ## |a** DAISY-lukulaite
  - **546 ## |a** selkokielinen
  - **546 ## |a** Vaihtoehtoiset ääniraidat: englanti, espanja ; tekstitys: suomi, ruotsi ; tekstitys kuulovammaisille: suomi ; kuvailu näkövammaisille: suomi
  - **655 #7 |a** pistekirjat **|2** slm/fin **|0** http://urn.fi/URN:NBN:fi:au:slm:s1422

Kuvailijan näkökulma

- Yksittäisen kuvailijan vaikeaa ellei jopa mahdotonta tunnistaa, millaisia saavutettavuusominaisuuksia aineistolla on.
- Estettömyysdirektiivi 2022 asettaa saavutettavuusvaatimuksia e-kirjojen koko tuotantoketjulle metadatasta lukulaitteisiin: https://www.celia.fi/saavutettavuus/tietoa-saavutettavista-julkaisuista/

ONIX-formaatti

- Kirja-alan tuotetietoformaatti ONIX sisältää useita saavutettavuutta kuvaavia elementtejä.

- Esteettömyysdirektiivin myötä käyttö laajenee
  - Saavutettavuusominaisuudet mukana julkaisijoiden tuottamassa ONIX-metadatassa, jonka pohjalta Kansalliskirjasto tuottaa Melindaan ennakkotiedot

Julkaisuarkistot & Dublin Core

- Sovittava kenttä saavutettavuusmerkinnöille ja käytettävä arvojoukko
- Kansalliskirjaston ylläpitämien julkaisuarkistojen asiantuntijaryhmä käsitellyt saavutettavuusmetadatan käyttöönottoa
- Tarvitaan myös laajempi, muutkin julkaisuarkistot tavoittava keskustelu → Metadatasuositus julkaisuarkistojen tekstiaineistoille

Formaattien yhteentoimivuus

- Kansalliskirjasto tuottaa Melindaan muista formaateista konvertoitua metatietoa (ONIX→MARC21, DC→MARC21)
  - Yhteismitalliset merkinnät mahdollistavat merkintöjen häviöttömän hyödyntämisen yli formaattirajojen
- Saavutettavuusmerkintöjä vaikea ottaa täysimääräisesti käyttöön kirjastoaineistojen MARC21-kuvailussa ennen kuin tiedetään, miltä julkaisijoiden tuottama saavutettavuusmetadata ONIX- ja Dublin Core –formaateissa tulee näyttämään.

KANSALLISKIRJASTO
NATIONALBIBLIOTEKET

www.kansalliskirjasto.fi

Satu Niininen
satu.niininen@helsinki.fi